

ЮВІЛЕЙНИЙ ЗБІРНИК
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА У ЛЬВОВІ
В П'ЯТЬДЕСЯТИЛІТТЯ ОСНОВАННЯ
1873—1923

Др. Богдан Барвінський

Причинки до польсько-української
геральдики і сфрагістики

Відбитка.

У ЛЬВОВІ, 1925.
НАКЛАДОМ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА
З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка.

T225
T215

ПРИЧИНКИ ДО ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ГЕРАЛЬДИКИ І СФРАГІСТИКИ ¹⁾.

I.

Серед різних предметів української старини „Музея В. В. Тарновського“ в Чернигові знаходиться срібний кубок, описаний в порядку каталогу цього музею, А. Лазаревським, ось як: „Кубокъ святителя Димитрія Ростовскаго (Туптало). Серебряный, съ краю и внутри вызолоченный, гладкій, съ вырѣзаннымъ въ вѣнкѣ гербомъ святителя и буквами Д. Р. Вѣсъ 43 зол.“²⁾. На долученій у каталозі фототипічній знімці кубка³⁾ бачимо герб у виді підкови, зверненої відногами вділ, в середині підкови шестираменна зірка, на хребті каблука підкови насаджений однораменний хрест, з правої сторони (беручи положення геральдично) підкови буква „Д“, з лівої буква „Р“, а під підковою уложені навхрест шабля й стріла⁴⁾.

Оскільки Лазаревський в означенню приналежності кубка руководився тим, що на ньому видніють дві букви „Д. Р.“, остільки не завдав собі труда вяснити питання з геральдичного боку, то є, чи виритий на кубку герб може бути дійсно „гербомъ святителя“. А питання се дасться вяснити тільки при допомозі геральдики. Бо кому знаний справдешній вигляд гербу св. Димитрія Ростовського, сей не буде ні на хвилину сумніватися, що згаданий кубок не був його власністю, хоч позірно вказувалиб на се вириті на ньому букви.

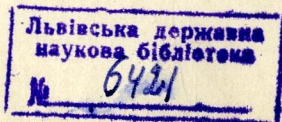
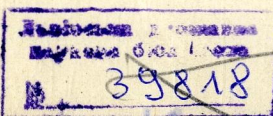
Батько св. Димитрія Ростовського, київський сотник Сава Григорієвич Туптало, походив із шляхотського роду Са-

¹⁾ За деякі цінні замітки з обсягу польської геральдики, котрі я позволив собі тут використати, складаю щирю подяку п-і д-р Гелені Поляківній, архівістці „Архіву земського“ у Львові.

²⁾ Каталогъ древностей коллекции В. В. Тарновскаго. Київ 1898, ст. 60, ч. 350.

³⁾ Ibidem, таблиця XI, ч. 350.

⁴⁾ Гл. зображення цього гербу на таблиці, долученій до отсеї розвідки (фіг. 1.).

вичів¹⁾. Польським геральдикам відомий лишень рід Савичів Гербу „Sulima“ (в гербовім щиті й над шоломом з корони пів орла із розпростертими крилами); одні писалися „Ричгорськими“, другі „Заблоцкими“ й мали свої родові гнізда в Троцькім, Виленськім, Минськім і Ошмянськім. Непевно одначе, чи оба ті роди належали до того самого гербу²⁾. В половині XVIII ст. виступають іще Савичі власного гербу, що має в щиті руку, заковану по локіть в зелізо (звернену в праву сторону), котра держить три стріли, вістрями в долину³⁾. Беручи під увагу герб, можна сказати сміло, що Сава Туптало й його син Дмитро походили із зовсім иншого роду Савичів, незвісного геральдикам.

Зображення гербу Сави Туптала подибуємо на його численних портретах. В „Кіевской Старинѣ“⁴⁾ читаємо таку замітку про сі портрети: „Надъ могилою благочестиваго сотника немедленно послѣ его кончины былъ повѣшенъ на стѣнѣ точный поясной портретъ его на холстѣ, который вслѣдствіе поврежденія, въ 1760 г. августа 10-го дня, замѣненъ существующею теперь копією его. Копія эта и особливо копія церкви ростовскаго монастыря нѣсколько отступаютъ отъ подлинника и придають изображенію видъ святаго угодника. Нашъ снимокъ⁵⁾ сдѣланъ съ гравюры, принадлежащей А. М. Лазаревскому, хотя нѣсколько поблекшей, но вѣрнѣ передающей существенныя черты оригинала. Въ 1870 г. кіевскій кафедральный протоіерей П. Г. Лебединцевъ издалъ снимокъ съ портрета Саввы Григорьевича по копії 1760 года, повторенный съ того-же клише въ 1881 г. барономъ М. И. Эренбургомъ“. Герб на пор-

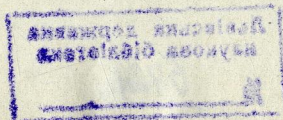
¹⁾ Шляпкинъ: Св. Димитрій Ростовскій и его время (1651—1709 г.) в 24-й ч. Записокъ истор.-фиол. факульт. имп. С.-Петербур. Университ. С.-Петербургъ 1901, ст. 1; пор. також безіменну статтю „Къ портрету Саввы Григорьевича Туптало“ в Кіевской Старинѣ т. 3, 1882 июль, ст. 194—198; Лазаревскій: Документальныя свѣдѣнія о Саввѣ Тупталѣ и его родѣ. Ibidem, августъ, ст. 382—384.

²⁾ Niesiecki: Herbarz Polski, wyd. Bobrowicz. VIII, Lipsk 1841, ст. 288.

³⁾ Wittyg: Nieznana szlachta polska i jej herby. Kraków 1908, ст. 284.

⁴⁾ Кіевская Старина т. 3, 1882 июль, ст. 197.

⁵⁾ Доданий до 3 т. К. Стар. 1882. Лазаревскій ibid. ст. 382 замічає, що він „представляетъ снимокъ съ литографіи, изданной въ 30-ихъ годахъ Снегиревымъ“, в иншім місці, що він був „изданный Погодинымъ въ литографіи“. Каталогъ колл. Тарновскаго ст. 76, ч. 700. Такий сам портрет уміщено яко ч. 12 між ст. 46 і 47 в Антоновичъ и Бецъ: Историческіе дѣятели юго-западной Россіи въ біографіяхъ и портретахъ. Вып. I, Кіевъ 1885 із заміткою „Отъ Издателя“ (ст. V), що він „былъ изданъ въ Москвѣ въ 1830-хъ годахъ“.

треті, опублікованому в „К. Ст.“, описаний так: „Въ верху портрета, съ лѣвой стороны его, въ медальонѣ, составленномъ изъ арабесковъ, помѣщенъ гербовный щитъ, на немъ въ красномъ полѣ изображенъ бѣлый треугольникъ, вѣроятно условный знакъ, употреблявшійся Тупталомъ для клеймъ и печати“¹⁾. Шляпкинъ, автор монографіі про св. Димитрія Ростовського, подає таку замітку про портрет Сави Туптала: „На немъ находимъ гербъ — дворянскій красный щитъ, съ изображеніємъ въ родѣ греческой дельти и съ крестомъ на верху („Достопамятности Москвы“ Тромонина, Москва 1845, стр. 32, „Кіевс. Стар.“ 1882, VII, отдѣльное изд. портрета пр. Лебединцева, 1881 г. и др.“)²⁾.

Портрет Сави Туптала находиться й у „Музею Тарновського“ в Чернигові, а описъ його така: „Оригиналъ. Съ палкой въ рукахъ. Почти во весь ростъ (2 арш. 3 верш. × 1 арш. 10¹/₂ верш.). Въ углу гербъ Туптала. Объ этомъ портретъ см. Труды 3-го арх. съѣзда, II, пр. 8.“³⁾. Сей портрет опублікований у книжці Антоновича й Беца яко ч. 11⁴⁾ і описаний так: „Портретъ Саввы Туптала снятъ со стариннаго оригинала, находившагося въ Черниговскомъ соборѣ. Этотъ портретъ по типу лица, по его выраженію, по прическѣ, и бородѣ, по принадлежностямъ костюма, совершенно тождественненъ съ копіей портрета, существующаго въ Кієво-Кирилловскомъ соборѣ и прежде висѣвшаго надъ гробомъ Туптала. Подпись надъ портретомъ слѣдующая: Копія эта снята съ стариннаго портрета С. Туптала 1774 году“⁵⁾. На ньому уміщений герб Сави Туптала в такому виді: на гербовім щиті трикутник у виді грецької букви Δ з грецькою Σ над нею, а над щитом три струсині пера⁶⁾. На копії портрета Сави Туптала в Київо-Кирилівському соборі

1) Кієвская Стар. т. 3, ст. 198. Гл. зображенне сього гербу на табличі, долученій до отсеї розвідки (фіг. 2.).

2) Шляпкинъ: Ор. cit. ст. 1, прим. 5.

3) Каталогъ ст. 76, ч. 700. Ровинскій: Подробный словарь русскихъ гравированныхъ портретовъ. II, С.-Петербургъ 1889, ст. 1758, пише: „Въ Кієвѣ есть современный портретъ... Саввы Туптало... копія съ него была на выставкѣ 1870 г. (№ 874); такая же копія въ Кієвской Духовной Академіи“, а в „Приложеніяхъ“ ст. 297 згадує про портрет Сави Туптала в „Ростовскомъ Музеѣ Церковныхъ Древностей“.

4) Антоновичъ и Бецъ: Ор. cit. між ст. 46 а 47. Пор. „Оглавление таблицъ“ ст. II, ч. 11: „Портретъ Туптала изъ коллекціи В. В. Тарновскаго“.

5) Ibidem. „Отъ Издателя“ ст. V.

6) Гл. зображенне сього гербу на табличі, долученій до отсеї розвідки (фіг. 3.).

зазначено: „Снятъ з стариннаго портрета копїи 1760 года Августа 10 числа“¹⁾. З неї зладив був знимку в 1870 р. київський катедральний протоєрей П. Г. Лебединцев, а в 1881 р. з тоїж кліші барон М. І. Еренбург²⁾.

Зі сказаного вгорі бачимо, що Лазаревський яко впорядчик каталога „Музея Тарновського“ знав портрет Сави Туптала в тімже музею, з його власної збірки походить портрет Туптала, уміщений в „К. Стар.“, отже знав він, як виглядає його герб. Дивним супроти сього видається мені, що кубок у „Музею Тарновського“ приписав Лазаревський св. Дмитрієви Ростовському не лише на основі виритих на ньому букв „Д. Р.“, але й на основі виритого тамже гербу, не маючого ніякої аналогії з гербом Савичів. Бо що св. Дмитрій Ростовський уживав такого самого гербу, як його батько, свідчить звістка, подана Шляпкіном, що таке саме зображення гербу бачив він „на печати собственноручнаго письма св. Дмитрія у ризничаго Ростов. Яковл. монастыря о. Гавріила“³⁾, а в рукописних „Конклюдзіях“ Стефана Прибиловича з 1707 р.

находиться „монограмма имени Дмитрія Савича — греческая дельта, съ греческой же сигмой въ срединѣ“⁴⁾. Правда, з „Описи имущества“ св. Дмитрія Ростовського знаємо що по нім остав „Кубокъ съ кровлею, золочень на оба лица, — фунтъ 15 золотн.“⁵⁾, одначе він не підходить зовсім під кубок в „Музею Тарновського“.

Герб Савичів і герб, виритий на кубку в „Музею Тарновського“, се два зовсім відмінні герби. Коли шукати аналогії для гербу Савичів у польській геральдиці, то можлива тут аналогія тільки з гербом „Strzemię“: на щиті в червоному полі жовте стрема⁶⁾. У мене під рукою три портрети Сави Туптала: 1) уміщений у „К. Стар.“ з 1882 р., 2) відмінний від

¹⁾ Антоновъ: Кієво-Кирилловская Троицкая Церковь. Труды III. археол. съѣзда въ Россіи. Кієвъ 1878. Приложенія, ст. 8.

²⁾ Кієвская Старина т. 3, 1882, ст. 197.

³⁾ Шляпкинъ: Оп. cit. ст. 1, прим. 5.

⁴⁾ Ibidem, Приложенія ст. 43. Колиб ми навіть прийняли за Шляпкіном, що се ініціали „Д. С.“, то й се також промовлялоб против твердження, що кубок із буквами „Д. Р.“ був власністю св. Дмитрія.

⁵⁾ Ibidem, Приложенія ст. 53.

⁶⁾ Tablice odmian herbowych Chrzążńskiego. Wydał Juliusz hr. Ostrowski. Warszawa 1909, Tabl. XI.

нього, виданий у Петербурзі 1871 р. в „Тип. А. Траншеля“¹⁾ і 3) портрет із „Музея Тарновського“, виданий Антоновичем і Бецом. На усіх тих портретах зображення гербу дещо відмінне. На першій із них (гл. фіг. 2.) підходить гербовий трикутник більше під герб „Strzemie“, бо на його горішньому кінці видніє щось в роді ключки до засилування ремня, як се бачимо на згаданому польському гербі. Правда, й на портреті з 1871 р. бачимо також ніби ключку²⁾, але вона не досягає горішнього кінця трикутника і становить радше вглублення горішньої частини рами гербового щита над трикутником. На портреті в „К. Стар.“ накрите гербового щита представляється яко прикраса, закінчена чотирма галками (три в одному ряді побіч себе, четверта над середньою із них). На портреті з 1871 р. бачимо зате над гербовим щитом прикрасу у виді каблука (що нагадує дуже шолом, уміщуваний в польських гербах над щитом), а над ним рівнораменний хрест, зложений із чотирьох листків (гл. фіг. 4.). На портреті „Музея Тарновського“ бачимо на щиті, як се вже висше було подано, окрім гербового знака у виді грецької дельти, зараз над ним ініціал родового назвиська Савичів, грецьку сімгу, а над щитом три струсині пера (гл. фіг. 3.).

Зверну увагу на деякі геральдичні різниці між гербом Савичів і гербом „Strzemie“. Перший із них, се білий трикутник в червоному полі, другий, се жовте стремя в червоному полі. Низше побачимо одначе, що козаки-шляхта не придержувалися зовсім основ польської геральдики, отже тих різниць чи відмін не належить так строго оцінювати. Впрочім і у польській геральдиці бачимо численні відміни одного й того самого гербу. І справді в одній із шести рукописий твору Яна Длугоша п. з. „Insignia seu clenodia regis et regni Poloniae“, а саме в рукописі ч. 1114 „Арсенальської Бібліотеки“ в Парижі (рукопись походить зперед 1530 р.), бачимо герб „Strzemie“ яко в чер-

¹⁾ В збірці ілюстрацій „Бібліотеки Народного Дому“ у Львові, ч. 1187 (тека XXXIV). Се очевидно ідентичний портрет із портретом, виданим 1870 і 1881 р. Лебединцевим і Еренбургом на основі копії з 1760 р. в Київо-Кирилівському соборі. Різниця та, що коли Антонов: Ор. cit. подає напись: „Снятъ з стариннаго портрета копїи 1760 года Августа 10 числа“, на портреті, виданому в 1871 р. читаємо: „Снятъ з стариннаго портрета копїю 1760 года августа 18 числа“.

²⁾ Гл. зображення сього гербу на таблиці, долученій до отсеї розвідки (фіг. 4.).

воному полі біле стремя¹⁾. Ся остання обставина ще більше потверджує аналогію гербу Савичів із гербом „Strzemię“. Годиться додати, що герб „Strzemię“ має на шоломі пять струсиних пер, на одному гербі Савичів маємо три струсині пера, а н. пр. на портреті, виданому 1871 р. в гербі з'явився хрест.

В гербі Савичів нема хреста на портреті, поданому в „К. Стар.“, а зладженому на основі ритовини, „върнѣ передающей существенныя черты оригинала“, чим інші портрети, зладжені на основі копії з 1760 р., котрі „придають изображенію видъ святаго угодника“²⁾. На ту саму обставину звернув увагу й Лазаревський: „Къ іюльской книжкѣ „К. Ст.“ приложенъ портретъ, изображающій отца св. Димитрія Ростовскаго — Савву Туптала. Портретовъ его, писанныхъ маслянными крисками, намъ приходилось видѣть нѣсколько снимковъ, но всѣ они позднѣйшаго времени и при томъ сдѣланы очень неудачно: копіисты видимо подкрашивали подлинникъ, стараясь изображать какого-то ветхозавѣтнаго патріарха. Такая копія находится напр. въ собраніи В. В. Тарновскаго. Приложенный „Кіевскою Стариною“ портретъ Саввы Туптала представляетъ снимокъ съ литографіи, изданной въ 30-хъ годахъ Снегиревымъ. Намъ кажется, что эта литографія передаетъ подлинникъ лучше всѣхъ копій, писанныхъ маслянными красками“³⁾. В таких отже обставинах, на мою думку, з'явився на деяких портретах Сави Туптала в гербі хрест, бути може, щоби ще більше через те підчеркнути характер „святого угодника“. Не є одначе виключеним, що трикутник із хрестом у гербі Савичів, се тільки відміна їх гербу. Бо н. пр. проф. Пекосіньскій, описуючи печатку Беня Войславича з Лососини з 1304 р. каже, що вона зображає „niby strzemię koliste z krzyżem na barku“ й додає, що герб на ній є „fazą przechodową od herbu Ogniwo do herbu Strzemię“⁴⁾, а й у іншому місці каже про ту саму печатку, що є вона „fazą przejściową od herbu Ogniwo do herbu Strzemienia“⁵⁾.

Поміж гербом Савичів і гербом „Strzemię“ бачимо ще одну геральдичну різницю. Підчас коли долішня частина три-

¹⁾ Piekosiński: *Heraldyka polska średniowieczna*. Kraków 1899, ст. 18 і 149.

²⁾ Къ портрету С. Гр. Туптало. (в К. Стар. т. 3, 1882, ап. 197).

³⁾ Лазаревскій; Документальныя свѣдѣнія о Саввѣ Тупталѣ и его родѣ. *Ibidem* ст. 382.

⁴⁾ Piekosiński: *Op. cit.* ст. 197 (фір. 330).

⁵⁾ *Ibidem* ст. 150—151 (фір. 238).

кутника в гербі Савичів зовсім рівна, в гербі „Strzemię“ має вона по середині зпереду й іззаду виступ. Се одначе не стоїть на перешкоді вважати знак у гербі Савичів стременим, бо н. пр. стремя в гербі „Drangwitz“ представляється зовсім якотрикутник (долішня частина без виступів)¹⁾; власний герб родини Каляв має також певну аналогію з гербом Савичів, тільки трикутник переділений тут іще по середині від вершка до споду прямовісною черткою²⁾. Вкінці й рисунок гербу „Strzemię“ в Длугошевих „Insignia“ зображає майже трикутник зі сподом рівним як у грецькій дельті (без виступів)³⁾.

II.

Чийж отже ініціяли і чий герб бачимо на кубку в „Музею Тарновського“? Питання се розв'язує відразу опись одного срібного начиння в „Музею кн. Чорторійських“ в Кракові, подана проф. Маріяном Соколовским. З оглядом на се, що під нинішню пору годі мені таку опись подати на основі автопсії, подаю тут до слова опись, зладжену проф. Соколовским⁴⁾, доповнюючи її ще даними, надісланими мені ласкаво проф. Ягайлонського університету, д-ром Володиславом Семковичем.

„Najbardziej uderzające wszakże pewnym barbarzyńskim i razem wschodnim charakterem — пише проф. Соколовский — jest wielkie płaskie naczynie srebrne z rękojeścią, przypominające formą patelnię, zdobne rytymi i pozłoczonymi ornamentami. Naczynie to ze srebrnej blachy grubej na 4 milimetry, ma otwór na 0'30 szeroki, a rękojeść na 0'15 długą. Na wypukłym dnie jego widać rytą i złoconą tarczę herbową w otoczeniu laurowego wieńca. Na tarczy jakby herb Leliwa, półksiężyc i gwiazda, a nad tą ostatnią podkowa, zwrócona końcami ku dołowi i razem z półksiężycem tworząca dla środkowej gwiazdy ramy. Z piór strusich i esów, otaczających tarczę, wyrasta u góry krzyż, a koło niego dwie wielkie litery: A. P. Do koła otworu na zewnątrz biegnie szeroki złocony szlak, wypełniony napisem starocerkiewnej formy, który w transkrypcji brzmi: Pana Dymitraszka Raczy Sej Kuwsz⁵⁾ zrobien roku 1678 mca

¹⁾ Пор. зображення сього гербу н. пр. в К. Łódzia-Czarniecki: Herbarz Polski I, Gniezno 1875—1881, стр. 26.

²⁾ Wittyg: Op. cit. стр. 126.

³⁾ Piekosiński: Op. cit. стр. 442.

⁴⁾ Sokołowski: Muzeum X. Czartoryskich w Krakowie. Kwartalnik historyczny 1892, стр. 236—7.

⁵⁾ Пор. Грінченко: Словарь української мови. Том II, Київ 1908, стр. 242: „Ківш = сосудъ съ рукоятью для черпанья и питья жидкостей“.

Awhusta dnia 8. Pyty z neho wo zdrowie, z Kowsza seho pyty a jeho ne prosyty, a prosysz ne dam, dla sebe mam. To jednakże nie wszystko. Napis ten jest przerwany trzema wieńcami laurowymi z popiersiami w środku w kozackich charakterystycznych strojach. Przedstawiają one, jak świadczą napisy, Łobojkę, Nalewajkę i Mazepę¹⁾, którzy mają puhary w rękach, lub grają na teorbanach; koło jednego z nich wyrity kozak bijący w bębny, z gołą głową i kołpakiem, leżącym pod bębnami. Całe życie kozackie staje na widok tego przed oczyma; u rękojeści jest wielkie ucho do zawieszenia naczynia na ścianie“.

Тому що отся напись у транскрипції проф. Соколовского не зовсім вірна, подаю її ще й у оригіналі, як її мені скопіював проф. Семкович²⁾:

ПАНА ДМИТРАШКА РАЧИ СЕБИ КУХЫШЬ ЗРО-
БЛЕНЬ РОКУ 4X05³⁾ МЦЯ ЯВГУСТА ДНА И ПИТИ
З НЕГО ВО ЗДРАВІЕ⁴⁾ С КОВЪША СЕГО ПИТИ Я ЕГО НЕ
ПРОСИТИ Я ПРОСИШЬ НЕ ДАМЪ ДЛЯ СЕБЕ МАМ⁵⁾.

Докладні дані про Дмитрашка Райчу, переяславського полковника, находимо в двох розвідках А. В. Стороженка, одній коротшій⁶⁾, другій значно розширеній⁷⁾, що подає також звістки про весь рід Дмитрашків. Цікаве передовсім порушене Стороженком питання про походження, ім'я й назвисько Дмитрашка: „Гдѣ онѣ родился и въ какой семьѣ, опредѣлить крайне трудно, хотя, судя по тому, что въ теченіе всей жизни онѣ писалъ свое крестное имя не въ календарной формѣ Родіонѣ,

¹⁾ Сей портрет Мазепи не має нічого спільного із гетьманом Іваном Мазепою, як я думав давніше. Історичні причинки II, Львів 1909, ст. 89. Зображене тут погрудє одного із героїв загально відомої легенди, разом із Наливайком та Лободою спаленого у Варшаві на мідяному волі. Сьому погрудю буде присвячена окрема замітка на іншому місці.

²⁾ За надісланне рисунку гербу й написі складаю проф. д-рови В. Семковичеви на отсьому місці мою найширшу подяку.

³⁾ Остання цифра є маюскулою і відповідає з мінускули, що означає 6, а не 8, як подає проф. Соколовский. Ківш зроблений отже не 1678, а 1676 р.

⁴⁾ Досі напись міститься „Na dnie naczynia“, як поясняє д-р Семкович.

⁵⁾ Решта написі міститься „na ręczce (na wstędze)“.

⁶⁾ Стороженко: Родіонѣ Григорьевичъ Дмитрашко, полковникъ переяславскій. Киевская Старина т. 41, 1893 г., апрѣль—іюнь, ст. 1—28 і факсимільна таблиця.

⁷⁾ Стороженко: Родіонѣ Григорьевичъ Дмитрашко, полковникъ переяславскій и его родъ. Очерки переяславской старины. Киевъ 1900, ст. 126—186; на ст. 186 факсиміле. Далі цитую із сеї обширнішої розвідки.

а въ юго-славянскої народної Райче или Райча, и что при подписахъ онъ ставилъ его по венгерскому обычаю, существующему и нынѣ, всегда послѣ фамиліи, — можно думать, что по національности онъ принадлежалъ къ венгерскимъ сербамъ¹⁾. Отець його звався Григорій, а родинне назвисько було „Дмитрашко“ або „Думитрашко“²⁾. В иншому місці подає Стороженко, що від синів його братанича, Марка Дмитрашка, пішли пізніші Дмитрашки, „присоединившіє, по недоразумѣнію, крестное имя своего двоюроднаго дѣда Родіонъ въ сербскої народної формѣ Райча или Райче къ фамильному прозвищу, такъ какъ они, очевидно не знали, что подпись его Дмитрашко Райча объясняется только привычкою къ венгерскому обыкновенію писать имя послѣ фамиліи. Прозвище „Думитрашко“ или „Дмитрашко“ укрѣпилось за Родіономъ Григорьевичемъ, вѣроятно, въ Молдавіи и Малороссіи, но самъ онъ, какъ видно, считалъ болѣе правильнымъ называться по сербски: Дмитровичемъ, по крайней мѣрѣ на сохранившемся до настоящаго времени перстнѣ его съ гербовою печатью вокругъ герба выгравирована надпись: „Родіонъ Дмитровичъ“³⁾.

Ті уваги Стороженка що до імени й назвиська Дмитрашка Райчі, вимагають деяких доповнень і поправок. І так не звернув Стороженко уваги на се, що крім форми назвиська „Дмитрашко“, „Думитрашко“ і „Дмитрович“, приходять у польських соймових конституціях, а саме в нобілітації Дмитрашка з 4 січня 1673 р., ще одна форма, „Dymitraszko Rayca“⁴⁾. Імя „Родіон“ подибуємо на перстені Дмитрашка, котрого факсиміле подано в розвідці Стороженка й у атестаті „о племени и родствѣ“ Дмитрашків, виданому сотенним і городським Барішевським

1) Ibidem ст. 126.

2) Ibidem.

3) Ibidem, ст. 171. На перстені бачимо одначе в дійсности напись „Радіонъ...“

4) Volumina Legum (вид. петербурське) V, ст. 79. Проф. Соколовский, транскрибуючи напись на згаданому ковші Дмитрашка, подає рівнож „Dymitraszka Raczy“, одначе напись у оригіналі звучить „Думитрашка“. Що до слова „Raczy“, то й проф. Семкович подає її в оригінальній формі „Рачи“, як і професор Соколовский. Можливо одначе, що подібно як на факсиміле підпису Дмитрашка (Стороженко: Ор. cit. ст. 186), буква „и“ викинена над стрічку бодай у виді чертки над словом „РАЧИ“, отже требаб читати „Раичи“.

магістратом 1735 р.¹⁾; зате не згадує Стороженко про те, що два рази виступає Дмитрашко з іменем „Дмитро“, а саме у згаданих уже соймових конституціях яко „Dymitr Dymitraszko Rauca“ й у королівській нобілітаційній грамоті з 25. лютого 1673 р. яко „шляхетный Дмитрій Думитрашко“²⁾.

„Райча“ або „Райче“ — се на думку Стороженка народня юго-словянська форма „календарной формы“ імени „Родіон“. Імя Дмитрашка, „Родіон“, стрічаємо лиш оден раз на згаданому атестаті з 1735 р.; зате два рази подибуємо в офіційальних документах, у соймовій і королівській нобілітації Дмитрашка, імя „Дмитро“. Цікаво, що його мнине імя „Райча“, „Райче“ уміщене все по назвиську, що Стороженко поясняє угорським звичаєм уміщування імен по назвиську. Коли глядіти аналогії в сербській народній ономастиці, то в словах сербсько-хорватської мови находимо такі сербсько-хорватські народні мужеські імена: Ра́ин, Ра́ица, Ра́ич, Ра́ја, Раја́к, Ра́јо, Ра́јко, Ра́јчета, Ра́ко, Ра́цко, Ра́шко, Ра́шо, Ра́чета³⁾. Особливо в сербських грамотах, т. зв. „хризовулах“, стрічаємо попри такі імена, як: Raја, Rajak, Rajan, Rajčetikі, Rajko, Rajša, Rajul, Rašetikъ, Raško, також і імя Rajše⁴⁾, звязане, як уже знаємо, з особою нашого Дмитрашка. Одначе поглядови, начеб то „Райча“, „Райче“ було іменем Дмитрашка в юго-словянській формі і на угорський спосіб уміщуванням по назвиську, перечить та обставина, що Дмитрашко уживає імени „Родіон“ перед назвиськом, що в нобілітаціях його імя „Дмитро“ подане перед назвиськом, а „Райча“ по назвиську. Дивним булоб отже таке рівночасне уміщування одного імени перед назвиськом, другого по назвиську. Свого здогаду, начеб то пізнійші Дмитрашки прозивалися „Райчами“ тільки на основі простого „недоразумѣнія“, припускаючи, що се назвисько, а не імя їх предка, на угорський

¹⁾ Стороженко: Ор. сіт. ст. 128—9 і 186.

²⁾ Лазаревскій: Очерки малороссійскихъ фамилій. Русскій Архивъ 1875, кн. II, ст. 403. На жаль, грамота подана в московському перекладі й через те не маю певности, чи в оригіналі було „Dumitraszko“ чи „Dymitraszko“, як у соймових конституціях.

³⁾ Караджич: Српски Рјечник. 3 вид. Биоград, 1898, ст. 654—655 і 665; Iveković і Broz: Rječnik Hrvatskoga jezika. Sv. II, Zagreb 1901, ст. 258, 297 і 316.

⁴⁾ Kadlec: Valaši a valašské právo v zemích slovanských a uherských. Praha 1916, ст. 460.

спосіб уміщене по назвиську, не вспів одначе Стороженко підперти ніяким иншим, стійнішим аргументом.

Щож отже може означати „Райча“ або „Райче“? Зі словарів сербсько-хорватської мови знаємо, що „Рâц“ або „Рâца“ було у Малярів згідним іменем на означення Сербів¹⁾. Також у найновіших часах звертають увагу на се, що „Райчами“ або „Рацами“ називано тоді сербських виходців, котрі наймалися до війська в сусідніх державах та, що здається з таких Сербів був і Дмитрашко²⁾. Після сього стає ясным, длячого „Райча“ або „Райче“ уміщене по назвиську Дмитрашка й длячого пізнійші Дмитрашки прозиваються „Райчами“. Аналогічно до сього наслідник Дмитрашка на достоїнстві переяславського полковника, на ім'я Вук, що разом із Дмитрашком прибув на Україну в 1665 р., прозивається Вуком Сербиним³⁾.

Попри різні сторони життя Дмитрашка Райчі, звертає Стороженко увагу ще на одну сторону, котра стоїть у певній звязи з нашою темою. Маю тут на думці життєві розривки Дмитрашка. Частина їх, пише Стороженко, „уходила на „банкети“ съ обильными возліяніями Бахусу, какъ это было въ обычаѣ того времени, когда держались поговорки Владимира Св. „Руси есть веселіе пити“ и пили по долгу и неумѣренно“⁴⁾. Правда, Стороженко зауважує, що Дмитрашко „не принадлежалъ къ „піякамъ“, какъ тогда выражались“⁵⁾, одначе годі заперечити сьому, що Дмитрашко був прихильником таких „банкетів“ з „обильными возліяніями Бахусу“. Характеристична напись на Дмитрашковому ковші з 1676 р. „Пити з него во здравіе, с ковша сего пити, а его не просити, а просишь не дамъ, дла себе мам“, не відбігає далеко від поговірки Володимира Св. „Руси есть веселіе пити“. Свідками тих Дмитрашкових „обильныхъ возліяній Бахусу“ остали, крім згаданого ковша, також кубок в „Музею Тарновського“, хибно подаваний яко власність св. Димитрія Ростовського, а крім сього „Рострухань“⁶⁾ великий злощастий и чарка такожъ великая пестрозло-

¹⁾ Караджич: Op. cit. ст. 664; Iveković i Broz: Op. cit. ст. 292.

²⁾ Крип'якевич: Сербі в українськiм війську 1650—1660 pp. Записки Наук. Тов. ім. Шевченка т. 129, ст. 89.

³⁾ Стороженко: Вукъ Сербинъ, полковникъ переяславскій (1675—1682). Очерки переяславской старины. Київъ 1900, ст. 187—195.

⁴⁾ Стороженко: Родіонъ Григорьевичъ Дмитрашко, ст. 173.

⁵⁾ Ibidem.

⁶⁾ Се великий кубок, о фантастичному вигляді. Близше пояснення гл. Б. Барвінський: Слідами гетьмана Мазепи. Записки т. 129, ст. 127, прим. 2.

цѣстая“, згадані в завіщанню Дмитрашка з 1702 р. для сина свого братанича Марка, Алексія Марковича¹⁾. Очевидна річ, що тільки останки із сього доховалися до наших часів.

Вкінці згадує Стороженко й про „естетическія потребности“ Дмитрашка, котрі могла вдоволити поезія, музика і спів, а особливо слухання „пѣвцовъ думъ — кобзарей“. До сього, як каже Стороженко, навик Дмитрашко іще у своїй рідній землі, в Сербії. „Вѣроятно — кінчить Стороженко свої замітки — въ его компанѣи на ряду съ довбишами, о которыхъ дошло до насъ случайно извѣстіе въ актахъ Бориспольскаго мѣйскаго уряда, были и кобзари...“²⁾. В звязку із тими „довбишами“, згаданими Стороженком, може стояти „kozak bijasy w bębny“, виритий на ковші, як се читаємо в поданій мною висше описі проф. Соколовского.

III.

Тепер приступаю по справі nobilitaції Дмитрашка Райчі й описі його гербу. Придбавши собі велике майно й добувши собі визначне політичне значіннє, став Дмитрашко забігати в Польщі о признание йому польського шляхотства. На думку Стороженка бажав Дмитрашко через придбання шляхотства видвинути ся понад загал, бо не можливо припустити, щоби робив се в цілі „ізмінї“ Московщини³⁾.

Nobilitacja nastąpiła na sejmie у Варшаві, що відбувався 4. січня 1673 р. В соймових конституціях з сього року (за короля Михайла) в 99 артикулі п. з. „Nobilitacye Kozaków Zaporoskich“ читаємо: „Jako wszystkich ludzi rycerskich zwykliśmy łaską naszą zdobić у opatrować, tak mając w respekcie rycerską dzielność у wierność Dymitra Dymitraszka Raycę у synowca jego Marka Raycę... onych do klejnotów szlachectwa Polskiego przypuszczamy і za szlachciców poczytamy“⁴⁾. Небавом одержав Дмитрашко і королівську грамоту, в котрій сказано: „Понеже шляхетный Дмитрій Думитрашко, полковникъ нашъ Войска Запорожскаго, весь вѣкъ молодости своей военнымъ посвятивши упражненіямъ, такъ какъ храброму, геройскому приличествуетъ мужу, тотъ который ни къ какой непріятельской, а на пагубу

¹⁾ Стороженко: Op. cit. ст. 170.

²⁾ Ibidem ст. 173—4.

³⁾ Ibidem ст. 148.

⁴⁾ Volumina Legum V, ст. 79.

народу полского вредящей не совокупясь стороны¹⁾, какъ пресвѣтлѣйшему предку нашему, такъ и намъ самимъ, непременно ставаль и по сю пору нашія себѣ не престають выслуговать благодаренія; дабы же за такъ высокія добродѣтели приличную воспріялъ благодарность, мы, по совѣту гг. сенаторовъ нашихъ²⁾, на нынѣшнемъ сеймѣ генералномъ Варшавскомъ, а при томъ дѣлая то за особливою рекомендаціею благороднаго Михайла Ханенка³⁾, гетмана войскъ нашихъ Запорожскихъ, помянутаго Думитрашка, полковника нашего, также Марка, племянника его, и весь домъ — клейнотомъ шляхетства полского надарить и шляхтичами полскими точными и вещественными сдѣлать мы предпріяли. Что же касается до гербу, коимъ всякому шляхтичу полскому защищать и украшать себя належитъ, понеже благородный Александръ Кладнѣцкій, ротмистръ придворный корогвы нашей козацкой, помянутыхъ Думитрашковыхъ до гербу своего Сасъ допускаеть⁴⁾, то и мы того жъ гербу употреблять дозволяемъ⁵⁾.

¹⁾ До справи ества й значіння шляхотської нобілітації козацької старшини в часі й по повстанню Хмельницького, гл. вельми цінні замітки в Lipiński: Stanisław Michał Krzyczewski. Z dziejów Ukrainy, Kijów 1912, ст. 258—267. Після польського права нобілітації потребував тільки нешляхтич, а від 1650 р. і кожний шляхтич, що втратив шляхотство наслідком участі в повстанню Хмельницького, але лиш остільки, оскільки та участь походила „з мусу“ (polens).

²⁾ Частинне обмеження права нобілітації королем принесла конституція 1578 р.: „aby plebei nie byli kreowani na szlachectwo, jedno na sejmie za wiadomością Panów Rad“. Однак шойно конституція з 1601 р. перенесла в цілості на сойми право дозволу на нобілітації. Balzer: Skartabelat w ustroju szlachectwa polskiego. Kraków 1911, ст. 337—340.

³⁾ Після одної звістки старання около ввєднання польського шляхотства для Дмитрашка мав робити якийсь Степан Куницький. Стороженко: *Op. cit.* ст. 149. Ближше про сього Куницького й його власну нобілітацію гл. Lipiński: *Op. cit.* ст. 264.

⁴⁾ Перед 1601 р. була ще нобілітація дорогою адопції до гербу якогось роду, однак кожний випадок адопції становив тільки основу чи пошку до зарядження нобілітації самим королем; адопція була в кождім випадку тільки актом приготівним, або супроводжаючим королівську нобілітацію, однак ніколи самостійним творчим моментом шляхотства. Balzer: *Op. cit.* ст. 334—5, прим. 6.

⁵⁾ Оригінал грамоти мусів бути, очевидно, польський. Мабуть в „Арх. Полт. Двор. Деп. Собрания“ є вона у перекладі на московську мову й так подав її Лазаревскій: *Очерки малороссійскихъ фамилій. Русскій Архивъ* 1875, кн. II, ст. 403—404.

Зображення гербу Дмитрашка Райчі маємо на ковші в „Музею кн. Чорторийських“ у Кракові¹⁾, на його перстені²⁾ й на кубку в „Музею Тарновського“ в Чернигові³⁾. Після сього, що було сказано про герб Савичів і після порівняння гербу на згаданому кубку із гербами на ковші й перстені стає ясным, що кубок у „Музею Тарновського“ не був власністю св. Дмитрія Ростовського, а належав Дмитрашкови Райчі, чого не прослідив Лазаревський, опираючи свої висновки виключно на ініціалах, хоча й їх у тій формі уживав не св. Дмитрій Ростовський, а Дмитрашко Райча. Даючи факсиміле гербової печатки на перстені Дмитрашка, робить Стороженко таку увагу: „Посреди печати гербъ Сасъ въ нѣсколько измѣненномъ видѣ... Для сравненія прилагается и настоящій гербъ Сасъ“⁴⁾. Щоби перевірити справу, чи герб Дмитрашка є справді гербом „Сас“, лише „въ нѣсколько измѣненномъ видѣ“, треба вперід описати, як виглядає „настоящій гербъ Сасъ“.

Герб „Сас“ має в щиті півмісяць рогами звернений догори, над обома рогами по шестираменній звїзді, в середині півмісяця стріла вістрем угору, на шоломі над короною павиний хвіст, пронизаний стрілою з правої сторони в ліву щита⁵⁾. Коли отже порівняти герб „Сас“ із гербом Дмитрашка, то годиться зауважити, що Дмитрашків герб не є гербом „Сас“ не то „въ нѣсколько измѣненномъ видѣ“, але не є рішучо гербом „Сас“⁶⁾.

Проф. Соколовський, як висше було подано, так описує герб Дмитрашка на його ковші: „Na tarczy jakby herb Leliwa, półksiężyc i gwiazda, a nad tą ostatnią podkowa, zwrócona końcami ku dołowi i razem z półksiężycem tworząca dla środkowej gwiazdy ramy. Z piór strusich i esów, otaczających tarczę, wyrasta u góry krzyż“... Сей герб не є також гербом „Leliwa“, котрий має в щиті півмісяць рогами догори, над ним звїзду⁷⁾ (підкови

¹⁾ Гл. зображення сього гербу на таблиці, долученій до отсеї розвідки (фіг. 6.).

²⁾ Ibidem (фіг. 5.).

³⁾ Ibidem (фіг. 1.).

⁴⁾ Стороженко: Опр. cit. ст. 185, прим. Факсиміле на ст. 186, також в К. Стар. т. 41, 1893 г., апрѣль-іюнь, на окремій табл. Розстрілення мої.

⁵⁾ Tabl. odm. herb. Chrząńskiego табл. IV.

⁶⁾ Не може се бути навіть герб „Prus i Sas Husarzewski“, що зображає півмісяць рогами до гори, над ним у одному ряді три звїзди, а над середньою півторараменний хрест. Ibidem, табл. VIII.

⁷⁾ Ibidem, табл. II.

цей герб не має), а в його відміні „Pietraszewicz Ostrowski“ є ще понад зіздуою однораменний хрест¹⁾. До річі зауважу, що опис гербу Дмитрашка на ковші, подана проф. Соколовским неточно, тому подаю його опис на основі рисуночку, надісланого мені ласкаво проф. д-ром Володиславом Семковичем²⁾.

І так бачимо в щиті підкову, звернену відногами вділ, в середині підкови шестираменна зіздуа, під підковою півмісяць рогами догори в сторону відног підкови, під хребтом півмісяця шабля і стріла, зложені навхрест, а по обох сторонах каблука підкови, з його правої і лівої сторони, ще по одній шестираменній зізді³⁾. Понад щитом, окруженим всякими прикрасами у виді есів і струсиних пер, уміщений однораменний хрест, з його правої сторони буква Д, з лівої буква Р (фіг. 6).

Коли порівняти зі собою всі три зображення гербу Дмитрашка, то мимо деякої аналогії між кожним із них, кождий із них має свої певні відміни. І так лише на перстені (фіг. 5) й кубку (фіг. 1) хрест уміщений безпосередно на хребті каблука підкови, зате на ковші хрест уміщений не на підкові, а понад щитом між есами і струсиними перами. Три шестираменні зізди, одну в середині підкови, а дві по її боках, бачимо тільки на перстені й ковші, на кубку є лишень одна зіздуа в середині підкови. Шаблю й стрілу, зложені навхрест, бачимо на всіх трьох зображеннях гербу (на перстені в дещо відмінному положенню, чим на кубку й ковші), зате півмісяць уміщений тільки в гербі на ковші. На перстені в долині під шаблею і стрілою бачимо ще якийсь знак у виді латинської букви „М“, коли брати під увагу печатку прямо з оглядом на зображення гербу, колиж її відвернути, виходить латинська буква „W“, отже щось в роді знака в гербі „Abdank“ (Awdaniec)⁴⁾. Сей знак уміщений

¹⁾ Ibidem, табл. III.

²⁾ На основі сього рисуночку роблена також кліша для отсеї розвідки, при чому ходило не о фотографічну вірність (бо рисунок проф. Семковича зладжений лише в найзагальніших контурах), а о характеристичні геральдичні признаки гербу.

³⁾ Про шаблю і стрілу та про дві інші зізди з боків підкови, проф. Соколовский чомусь то не згадав зовсім! Зі слів про рами „dla środkowej gwiazdy“ не можна догадатися про ествовання іще двох інших зізді.

⁴⁾ Пор. зображення гербу „Abdank“ н. пр. в К. Łódzia-Czarniecki: Op. cit. ст. 1. Що первісний тип сього гербу зображав букву „М“ і щойно пізнійше його обернено й через те узискав він вигляд букви „W“, гл. Semkowicz: Ród Awdanów w wiekach średnich. Poznań 1920, ст. 293—300 в уступі „Herb Awdanów“ (пор. тут таблицю II на ст. 297).

перед іменем „Радіонь“, а по назвиську „Дмитровч“ і мабуть не остає в ніякому звязку із гербом, а служить лише для відділення в сей спосіб вдоліні перстеневої печатки імени від назвиська, котру то функцію сповняє знова у горі гербовий хрест.

Хоч у королівській грамоті признано Дмитрашкови герб „Сас“, то одначе, як ми вже бачили, між зображеннями гербів на ковші, кубку й перстені та гербом „Сас“ нема ніякої аналогії. Герб на ковші має спільний із „Сасом“ хіба півмісяць і дві зірки, але для аналогії обох гербів сього замало. Найбільше під зображення гербу Дмитрашка підходить герб „Робог“ (підкова відногами вділ, на хребті каблука хрест)¹⁾, а згідно його відміна „Barberyusz“ (підкова відногами вділ, на хребті каблука хрест, в середині підкови зірка, а по обох сторонах каблука підкови також по зірці)²⁾. Сей останній герб зовсім аналогічний із гербом Дмитрашка на його перстені. Для зображення гербу на кубку вказати можна на певну аналогію із відміною гербу „Lubicz“ родини Залєських: підкова відногами вділ, в середині шестираменна зірка (правильно в тім гербі повинен тут бути хрест), на хребті каблука підкови хрест³⁾. Для зображення гербу Дмитрашка на його ковші, особливо з оглядом на півмісяць, не можна найти цілковитої аналогії в польській геральдиці. Зверну лишень увагу, що відміна згаданого в горі гербу „Робог“ родини Лєщиньських, має в середині підкови півмісяць рогами догори⁴⁾, а герб „Bożawola“ має підкову відногами вділ, на хребті каблука підкови хрест, в середині підкови рівнож хрест, а під підковою півмісяць рогами догори в сторону відног підкови⁵⁾. Впрочім герб Дмитрашка на ковші представляється якоюсь зовсім довільною комбінацією.

Яким отже чином з'явився на згаданих висше предметах, власности Дмитрашка, инший герб, коли королівська грамота признала йому герб „Сас“? Нобілітація Дмитрашка наступила 1673 р.; супроти сього можливий хіба такий здогад, що честилюбивий Дмитрашко ще перед оконченою нобілітацією уживав гербу, зложеного з підкови, хреста і зірок (на ковші з 1676 р.

¹⁾ Tablice odm. herb. Chrząńskiego, табл. VIII.

²⁾ Ibidem, табл. IX. Такий сам вигляд має і власний герб Новіцких. Гл. Wittyg: Op. cit. ст. 221.

³⁾ Wittyg: Op. cit. ст. 366.

⁴⁾ Ibidem ст. 175.

⁵⁾ Tabl. odm. herb. Chrząńskiego, табл. X.

бачимо ще й півмісяць). В осені 1667 р. оженився Дмитрашко з вдовою по ніжинським полковнику Василю Золотаренку¹⁾, нобілітованому на соймі у Варшаві 1659 р. з родовим назвиськом „Złotarszewski“²⁾. Яко герб признано Золотаренкам-Золотаржевським герб „Тера podkowa“³⁾, що має в щиті підкову відногами вділ, а в середині хрест; відміна його, се підкова відногами вділ, на хребті каблука хрест⁴⁾. За своєю жінкою, вдовою Золотаренка, міг Дмитрашко уживати його гербу. Але Дмитрашків герб на перстені, ковші й кубку не зовсім підходить під герб „Тера podkowa“, хоча всеж таки є між ними якась аналогія (тим більше, що сам Золотаренко міг уживати ще якоїсь відміни свого гербу), котрої недостає в порівнянні із гербом „Сас“.

Можливий тут ще й інший здогад, котрий опираю на замітці Лазаревського, що „въ это время козацкая старшина еще не заглядывала въ польскіе гербаржи, а довольствовалась козацкими эмблемами, употребляя: кресты, саблѣ, луны, звѣзды“, от як н. пр. на печатці генерального обозного Василя Борковського, замість гербу Борковських „Łabędź“, бачимо шаблю і хрест⁵⁾. Також на печатці Василя Золотаренка з 1667 р., замість признаного йому гербу „Тера podkowa“, бачимо зложені навхрест лук зі стрілами й шаблю⁶⁾. Підкову, хрест, зізди, півмісяць, а крім сього шаблю і стрілу, зложені навхрест, бачимо на Дмитрашковім гербі, замість признаного йому в нобілітації гербу „Сас“.

З королівської нобілітаційної грамоти знаємо, що король дозволив Дмитрашкам уживати гербу „Сас“ тому, „понеже благородный Александръ Кладнѣцкій, ротмистръ придворный корогвы нашей козацкой, помянутыхъ Думитрашковъ до гербу своего Сасъ допускаеть“. Польським геральдикам звісні дві родини Клодніцких (в перекладі королівської грамоти хибно

¹⁾ Стороженко: *Op. cit.* ст. 134.

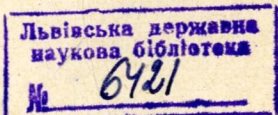
²⁾ *Volumina Legum* IV, ст. 303: „do kleynotu szlachectwa Polskiego przypuszczamy, y już od tego czasu Złotarszewskim zwać się będzie“.

³⁾ *Tabl. odm. herb. Chrząńskiego*, ст. 60; *Dunin-Borkowski: Spis nazwisk szlachty polskiej*. Lwów 1887, ст. 543.

⁴⁾ *Ibidem*, табл. X.

⁵⁾ Лазаревскій: *Къ исторіи цеховъ*. Киевская Старина т. 65. 1899 іюнь: док., изв. и зам. ст. 132, прим. 1. *Ibidem* т. 44, 1894 мартъ, на портреті В. Борковського бачимо одначе герб „Łabędź“.

⁶⁾ Слабченко: *Матеріали по малорусской сфрагистикѣ*. Одесса (без року), ст. 6.

„Клодніцький“), гербу „Сас“ і гербу „Łada“. Несецький не знає одначе ніякого Александра Клодніцького гербу „Сас“¹⁾, а Бонєцький знає лишень якогось невизначного Александра Клодніцького гербу „Сас“, що в 1704 р. квітував Вонсовича²⁾. Зате знаний геральдиком Александер Клодніцький гербу „Łada“, сучасник Дмитрашка. Несецький подає про нього коротеньку звістку: „Alexander podstoli Braclawski. Marcin i Paweł w ziemi Warszawskiej 1674“³⁾. Більше даних про нього маємо у Бонєцького: „Aleksander Kłodnicki, z ziemi warszawskiej, elektor Jana III-go, rotmistrz chorągwi królewskiej kozackiej, podstoli braclawski i superintendent komor mazowieckich, zwolniony został 1667 r. od wyprawy wojennej“⁴⁾. Виходилоб із сього, що сей Александер Клодніцький повинен бути ідентичним із тим Александром Клодніцьким, ротмистром придворним королівської козацької хоругви, котрий, як подає королівська нобілітаційна грамота, в р. 1673 прийняв Дмитрашків до „свого“ гербу „Сас“. Одначе ріжниця та, що після Несецького й Бонєцького належав тамтой до родини гербу „Łada“. Герб „Łada“ має в щиті підкову, відногами вділ, на хребті каблука хрест, по обох сторонах підкови по стрілі вістрем угору, під підковою два ловецькі роги⁵⁾. Сей герб має певну аналогію із гербом Дмитрашка на його перстені, ковші й кубку тільки з оглядом на підкову і хрест на ній. Дуже можливо одначе, що Александер Клодніцький гербу „Łada“ прийняв Дмитрашків до свого гербу й тому то сей герб (у дещо зміненому виді) з'явився на згаданих предметах Дмитрашка. В кожному разі герб Дмитрашків не зображає гербу „Сас“ (навіть „въ нѣсколько измѣненномъ видѣ“, як каже Стороженко), а супроти факту, що Александер Клодніцький, ротмистр придворний королівської козацької хоругви був гербу „Łada“, остає загадкою, яким чином у королівську нобілітаційну грамоту для Дмитрашка попав герб „Сас“. Загадки сьогі поки що годі розв'язати, бо в дійсності після королівської грамоти признано Дмитрашкові герб „Сас“, Александер Клодніцький, що прийняв Дмитрашка до свого гербу, був гербу „Łada“, а герб, котрого уживав Дмитрашко,

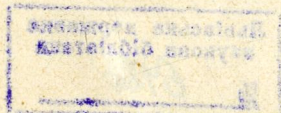
1) Niesiecki: Herbarz Polski, wyd. Bobrowicz. V, Lipsk 1840, ст. 117.

2) Boniecki: Herbarz Polski X, Warszawa 1907, ст. 166.

3) Niesiecki: Op. cit. ст. 117.

4) Boniecki: Op. cit. ст. 164.

5) Tabl. odm. herb. Chrząńskiego, табл. X (гл. відміну „с“). Чи сі ловецькі роги не перероблені може на Дмитрашковім ковші на півмісяць?

не має нічого спільного із признаним йому гербом „Сас“, вкінці має він дуже слабу аналогію з всілякими іншими польськими гербами¹).

Питання остає отже покищо отвертим, доки не найдуться документальні дані для вияснення взаїмних відносин до себе гербу, котрим печатався Дмитрашко, й гербу „Сас“, наданого йому дорогою нобілітації.

Спростовання до ст. 87(5). Після найновіших дослідів рукопись „Арсенальської Бібліотеки“ в Парижі ч. 1114 походить з поч. XVII ст. і є копією першовзору, зладженого між 1535 а 1555 р., котрого основою були одначе Длугошеві „Insignia seu Clenodia“ з XV ст.²)

Богдан Барвінський.

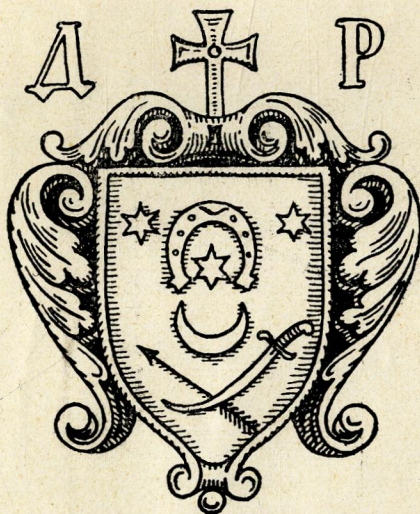

¹) Модзалевскій: Малороссійскій Родословник I, Київ 1908, ст. 404, не постарався розв'язати своєї загадки, як не звернули на неї уваги ані Лазаревський, ані Стороженко, ані Слабченко (Op. cit. ст. 7). На жаль, не удалось мені досі побачити виданої на передодні світової війни книжки Лукомскій, В. К. и Модзалевскій, Б. Л.: Малороссійскій Гербовникъ, съ рисунками Егора Нарбута. Петроградъ, 1914. XXV + 213 ст. + LXVIII табл. + 72 ст. 4⁰. Гл. Україна, науковий трьохмісячник українознавства. Київ 1914, книга IV, ст. 122. Можливо, що там можнаби найти дещо для розв'язання своєї геральдичної загадки. Бувби ще оден можливий спосіб вияснення сього питання: чи Дмитрашко Райча, яко Серб із походження, не приніс зі своєї вітчизни якого гербу, котрого, мимо надання гербу „Сас“, уживав далі? Правда, в юго-словянській геральдиці маємо комбінації геральдичних тем з хрестами, зіздами й півмісяцями, одначе не стрічається нігде у гербах підкови. Пор. Bojničić: Der Adel von Kroatien und Slavonien. (Siebmacher: Grosses und allgemeines Wappenbuch. Bd. IV, Abt. 13). Nürnberg 1899. Тому здогаду в тому напрямі не вважаю правдоподібним.

²) H. Polaczkówna: Najstarsze źródła heraldyki polskiej. Archiwum Tow. Nauk. we Lwowie. Dział II, tom II, zesz. 3. Lwów 1924, ст. 31—33 і 39 (згл. ст. 353—355 і 361).

Φιρ. 1.

Φιρ. 6.

Φιρ. 2.

Φιρ. 3.

Φιρ. 4.

Φιρ. 5.

БІБЛІОТЕКА
ВІСНУ ІН-ТУ
ІСТОРІЇ АН
Львів

Львівський державний університет
Історичний факультет
39818

O, 60 (1987)

PJ 6421

PA 6421_y